

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р **Йордан Ангелов Баев**

професор по нова и най-нова обща история

във Военна академия „Г. С. Раковски“

на научните трудове, представени по конкурса за заемане на академична длъжност „доцент“ по професионално направление 2.2. История и археология (История на СССР), обявен в ДВ бр. 103 от 27 декември 2016 г.

на кандидата д-р **Александър Михайлов Сивилов** – главен асистент в катедра „Нова и съвременна история“ в Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“

В обявения конкурс за „доцент“ за нуждите на катедра „Нова и съвременна история“ в Историческия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ участва само един кандидат – гл. ас. д-р Александър Михайлов Сивилов. В изпълнение на Заповед № РД-38-128/17.02.2017 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ следва избраните членове на научното жури да дадат оценка на представените научни трудове, педагогическа дейност и основните научни резултати и приноси на кандидата в конкурса за академичната длъжност „доцент“ по обявените научно направление и научна специалност.

Александър Сивилов получава магистърска степен по история (Съвременна история на Русия и СССР) през 2003 г., а докторска степен по история с дисертация на тема „Преходите в Чили 1970-1993 г.“ през 2009 г. Той е възпитаник на ИФ-СУ, където преминава обучението му в трите степени на висше образование. През 2010 г. започва своята академична кариера първоначално като асистент, а от 2011 г. като главен асистент в катедра „Нова и съвременна история“. Има научни специализации в Московския държавен университет „М.В.Ломоносов“, Университета Лойола в Чикаго и Университета Мейджи в Токио. Участвал е в международен дипломатически семинар, организиран от Фонда „Горчаков“ в Москва. От 2011 г. е координатор на Център VIAEVROASIA, а през май 2016 г. става координатор и на новосъздадения Център за латиноамерикански изследвания в СУ „Св. Климент Охридски“.

За нуждите на конкурса кандидатът е представил общо 12 публикации. Сред тях е едно монографично изследване, което отговаря на изискванията за хабилитационен труд, както и 11 научни статии и публикувани доклади от научни конференции. Две от статиите са публикувани на английски език в периодичното издание Алманах VIA EVRASIA, а един от материалите е под печат. Всичките представени за участие в конкурса научни публикации на д-р Сивилов са лично дело на автора. По своята тематична насоченост публикациите могат да бъдат обобщени в две групи – изследвания по история на СССР и изследвания по съвременна политическа история на Латинска Америка. Тези две направления отговарят на научните интереси на кандидата през последното десетилетие и са пряко свързани с преподаваните учебни дисциплини в катедра „Нова и съвременна история“.

Монографичният труд „Прегръдката на мечока (СССР и Латинска Америка)” по своеобразен начин обединява двете тематични направления в творческите дирения на д-р Александър Сивилов. Структурата на книгата, която се състои от седем обособени глави, е изградена върху проблемно-тематичния подход, като се използват и елементи на системния подход и по този начин историческата реконструкция в отделни параграфи се допълва с политическо моделиране. Независимо, че латиноамериканската политическа история е конкретният обект на изследване с припомняне на най-характерните и специфичните ключови събития, личности и социални тенденции в развитието на региона след 1917 г., основният интерес на автора е към разкриване и оценяване ролята на Съветския съюз като глобален актьор в международната политика на XX век. В този смисъл е обяснимо и обосновано проучването да започне със синтезирано маркиране на идеологическите основи и водещите принципи на съветската външна политика. Втората глава продължава въвеждането в тематиката на изследване с очертаване на хронологическата рамка и предлагане на възможната периодизация на отношенията между СССР и Латинска Америка. Въпреки, че в уводната част най-общо се посочват проучените документални източници и научно-експертна литература, те са подробно описани в обширната библиографска справка (с. 397-430).

Третата глава на монографичния труд е посветена на началния етап в развитието на отношенията на СССР със страни от Латинска Америка до победата на Кубинската революция през януари 1959 г. Последователно са разгледани три модели на връзките с Латинска Америка – политика и култура (Мексико), икономика и геополитически интереси (Аржентина), идеологически контакти (чрез дейността на Коминтерна).

Социалните революции в Русия и Мексико през второто десетилетие на XX век възбуждат взаимен интерес и в някаква степен мотивират установяването на двустранни дипломатически отношения скоро след формирането на СССР през 1922 г. От друга страна, наложената от Вашингтон своеобразна изолация на популисткия режим на ген. Хуан Перон в първите следвоенни години и последвалото демагогско прокламиране на „третия път” (*la tercera posición*) в хустисиалистката доктрина логично водят до установяване на дипломатически и развитие на стопански отношения между Аржентина и страните от „Съветския блок”. Приведените в книгата сведения за дейността на Коминтерна в Латинска Америка (1919-1943) потвърждават думите на един американски дипломат за осъществената трансформация от лениновата концепция за съветска Русия като инструмент на световната революция към сталиновата концепция за Коминтерна като инструмент на съветската държавна политика. Новата политическа линия на народните антифашистки и единните антиимпериалистически фронтове предпоставя по-засилено влияние на Коминтерна в някои латиноамерикански страни през втората половина на 30-те години на XX век.

Безспорно, централно място в монографията е отделено на динамичните връзки и сътрудничество между СССР и „левите правителства” в Латинска Америка, както и на въпроса за отношението на Кремъл към различните проявления на латиноамериканската „гериля” и концепциите за „фокизма” (партизанските огнища) и „континенталната революция”, разгледани съответно в четвърта и шеста глава. Анализът на тази проблематика въз основа на автентични документални свидетелства позволява на д-р Сивилов да извърши компетентна преоценка на битуващите стереотипи в западната историография от годините на Студената война за „дългата ръка на съветите” като специфична форма на „държавен тероризъм”. Докато гватемалската национално-демократична революция и нейния разгром нямат непосредствена връзка със съветската политика, установяването на леви режими в Куба (1959), Чили (1970) и Никарагуа (1979) маркират три ясно очертани етапи в разрастващото се присъствие на Съветския съюз в Латинска Америка. И в трите конкретни случаи не би могло да се говори за пряка съветска „намеса” при победата на радикалната левица, но уникалните социални експерименти в „задния двор” на глобалния хегемон, немислими за предходната епоха, неизбежно пораждат засилено внимание и подкрепа от страна на другата суперсила в двуполусния модел на следвоенните международни отношения. В книгата е направен опит за изследване на

еволюцията в съветското поведение към различните форми на градска и селска партизанска борба в държави с относително развита парламентарна демокрация и в райони, раздирани от дълголетни граждански войни (Колумбия и Централна Америка).

По-особено място в монографията заема пета глава за „дясната политика на СССР“. Тезата за прагматизма в съветската външна политика в отношенията с държави с различни обществени системи, особено в периода на „разведряване“ в международните отношения в резултат на успеха на Хелзинкия процес, дава възможност да се разбере политиката на Кремъл към десните военни диктатури в най-големите южноамерикански държави Бразилия и Аржентина. Особен интерес предизвиква поведението на Москва по време на т. нар. Фолклендска (Малвинска) военна криза между Аржентина и Великобритания. Впрочем, съветската позиция е още по-обяснима, ако се вземат предвид и „специалните“ контакти, установени по време на военния конфликт, между представители на военната хунта и ръководството на аржентинската компартия. По-трудно можем да се съгласим обаче в главата за „дясната политика“ да се включват също някои твърде специфични от гледна точка на традиционните политически схеми националистически военни режими като управлението на ген. Веласко Алварado в Перу или на ген. Торрихос в Панама. Последната седма глава на монографията разглежда интересната тема за промяната в съветската външнополитическа линия по време на политиката на „гласност“, „преустройство“ и „ново политическо мислене“, обявени от последния ръководител на съветската държава Михаил Горбачов. Това е период, който съвпада с периода на последователна и повсеместна демократизация в Латинска Америка, която оказва важно въздействие за развитието на региона в годините след края на Студената война.

Монографичният труд на д-р Александър Сивилов представлява първи опит в българската историография за подобно мащабно научно изследване. Анализът на многообразието от важни и недостатъчно дискутирани тематични кръгове е богато аргументиран, логично обоснован и многопластово систематизиран на макро-концептуално и микро-проблемно равнище. Това убедително демонстрира способността на автора за осъществяване на творчески, критичен и иновативен прочит на съвременната международна история и за взаимовлиянието между различните региони в глобализиращия се свят.

С оглед на възможно обогатяване на обсъжданите теми при последващо преработване и преиздаване на монографичния труд, към д-р Сивилов биха могли да се

отправят и редица препоръки. Не е коректно да се твърди, че книгата е „първото пълно изследване на тази проблематика в света”. Освен цитирания основен труд на водещия руски автор Александър Сизоненко, голям брой руски/съветски учени в областта на латиноамериканистиката имат безспорен принос за натрупване на множество изследвания, както в регионален план, така и за двустранните отношения и връзки с държави от Латинска Америка – да споменем само Виктор Волски, Борис Ковал, Анатолий Шулговски, Анатолий Бекаревич и редица други. Освен споменатите Коул Блейзър и Никола Милър, проблематиката за съветско-латиноамериканските отношения (включително във варианта „Международният комунизъм в Латинска Америка”) е обект на анализ от редица западни автори като Робърт Александър, Борис Голденберг, Мануел Кабайеро, Еусебио Мухал Леон. Един от ключовите проблеми е обсъждането на темата в контекста на американската хегемония в Западното полукълбо и на конфронтационния модел на съветско-американските отношения, както подчертава аржентинският автор Аугусто Варас в предговора към сборник за съветско-латиноамериканските отношения (излязъл първоначално в Буенос Айрес и цитиран от д-р Сивилов по неговото издание на английски език). Друг обичаен подход е тази тематика да се разглежда в по-общия план на съветската политика в Третия свят, включително и в сравнителни изследвания, например за съветската политика в Африка и Латинска Америка. По въпроса на „перестройката” авторът също не е нито пръв, нито единствен - има редица коментари и публикации, включително на водещи руски латиноамериканисти като Кива Майданик и дългогодишния главен редактор на сп. „Латинская Америка” Серго Орджоникидзе. Младият британски учен Мървин Бейн дори разработи докторска дисертация през 2001 г. в Университета в Глазгоу за драстичната промяна в съветско-кубинските отношения в периода 1985-1991 г.

Темата за Коминтерна и Латинска Америка, която е била обект на изследване и от български автори през 80-те години на XX век, би могла да има значително по-богат приносен характер, ако се използват достъпните днес и в Интернет документални колекции на Изпълнителния комитет на Коминтерна и неговите секции в 20 латиноамерикански страни (общо над 3000 архивни единици), съхранявани в Руския държавен архив за социално-политическа история (РГАСПИ). Също там се пазят многобройни документи за Латинска Америка в колекциите и на другите международни организации в Москва – Профинтерн, Крестинтерн, КИМ, МОПР, Международния аграрен институт, Международната ленинска школа и т.н. Дори в

България, в личните архиви и библиотеки на ръководните дейци на Коминтерна Васил Коларов и Георги Димитров могат да се открият твърде интересни материали, включително стенограми, тезиси и резолюции при обсъждане положението в редица латиноамерикански страни в периода 1921-1941 г. Темата за Съветския съюз и Латинска Америка в годините на Втората световна война заслужава да бъде разгледана в отделен параграф. Що се отнася до следвоенния период – твърде интересна аналитична документация и поверителна кореспонденция с българските посолства в страните от Латинска Америка се съхранява в описите на международния отдел на ЦК на БКП (№№ 32, 33, 51, 60, 81, 91, 101), които допълнително изясняват и отделни аспекти от съветската политика в региона. Цитираните от автора описи от Дипломатическия архив за периода до 1976 г., още през 2009 г. са предадени на съхранения в Централния държавен архив във фонд № 1477.

Що се отнася до централизирания архив на Комисията за досиетата, в него се съхраняват голям брой неизползвани до днес в научни публикации справки, информации и други материали на КГБ, протоколи от срещи с Юрий Андропов, Виктор Чебриков и други ръководители на КГБ и от периодичните заседания на ръководителите на тайните служби от Варшавския пакт. Във всички тях могат да се намерят интересни данни за Латинска Америка. Например, само за периода 1969-1974 г. сред получените в София справки на КГБ са запазени около 30 документи за ситуацията в над десет латиноамерикански страни. Освен това, във фондовете на военното разузнаване (РУ-ГЩ) са съхранени много доклади и справки от българския военен аташе в Хавана, включително за реакциите на Фидел Кастро към съветската „перестройка” и политическите промени в Източна Европа от края на 1989 г. Използването на тази автентична документална база данни би могла да повиши приносния характер на изследванията по разглежданата проблематика. Наред с темата за съветското разузнаване в Латинска Америка, отделен недостатъчно изследван проблем, както подчертава в едно свое интервю ген. Николай Леонов, е за „специалните” военни доставки от Съветския съюз за държави и политически организации в региона, особено по време на военните конфликти в Централна Америка. Освен в западни справочни издания (SIPRI, Military Balance) този въпрос е разгледан в няколко монографии на руски учени, например от д.и.н. Ирина Бистрова от ИРИ РАН.

Останалите 11 научни публикации, представени от кандидата за рецензиране в конкурса, могат условно да бъдат разделени в четири групи. Трите статии, публикувани

в Алманах VIA EVRASIA през 2013 и 2014 г. и в сборника „Исторически личности и идеи” от 2011 г., са използвани в разгледания по-горе монографичен труд, поради което няма да се спирам на тях. Други две публикации за Чили от 2006 и 2011 г. са пряко по темата на дисертационния труд на кандидата. При последваща работа относно ролята на САЩ за свалянето на правителството на Салвадор Алиенде и за човешките права по време на военната диктатура на ген. Аугусто Пиночет, д-р Сивилов би могъл още по-пълноценно да използва и анализира достъпната онлайн документация от 16 000 „секретни” документи за Чили, придобити през ноември 2000 г. от независимия Архив за национална сигурност в Университета „Джордж Вашингтон”, както и богатите документални фондове в Центъра за документация на уникалния музей за паметта и човешките права в Сантяго (www.museodelamemoria.cl).

Третата група от публикации третира важни теми от историята на СССР – от създаването на болшевишкия режим през 1917 г., през гражданската война (1917-1922 г.) и участието на Съветския съюз във Втората световна война, до обобщена реферативна статия за моделите на смяна на властта в историята на съветската държава. Д-р Сивилов не избягва в своя анализ да коментира и редица силно дискутирани и оспорвани въпроси, като тезите за „германското злато”, за предполагаемата „парализа” в поведението на съветското ръководство през юни 1941 г. и т. н. Авторски принос е добавянето към познатата бяло-червена рамка на гражданската война в Русия на още два по-слабо познати „цветни” компоненти – „черната” (анархисткото въоръжено движение на Нестор Махно) и „зелената” (селските партизани с аморфна политическа ориентация) тенденции. При обсъждане на темата за съветско-японския въоръжен сблъсък в Монголия, би следвало да се имат предвид не толкова събитията в Европа, колкото ескалирането на напрежението в Азия. Не случайно редица съвременни историци призовават началото на Втората световна война да отчита развитието на японско-китайската война, която започва с навлизането на Квантунската армия в Манджурия в края на 1931 г. и с новата японска агресия срещу Китай от юли 1937 г. В този контекст се разглеждат и съюзните договори на СССР с правителството на „външна“ Монголия от март 1936 г. и с правителството на Гуоминдана в Китай през август 1937 г., което е своеобразна прелюдия към въоръжените действия при Халхин Гол. Основното значение на съветско-японския въоръжен конфликт от 1938-1939 г., както правилно заключава д-р Сивилов, е военно респектиране на правителството в Токио, а това допринася за възприетия „неутралитет” по време на съдбоносната битка

за Москва през 1941 г. В същото време, „Зимната война” с Финландия води до известно отрезвяване на съветското политическо и военно ръководство, макар предприетите палиативни мерки да са закъснели, което допринася за огромните човешки и материални загуби в началото на германско-съветската война.

Последната тема в научните дирения на кандидата - за българо-латиноамериканските контакти, засега е представена само с една публикация. Проблемът за отражението в Ибероамерика на т. нар. „възродителен процес” в България изобщо не е бил засяган досега и е оригинален принос на автора. Сравнително малкото време, което очевидно е имал д-р Сивилов за проучвателска работа по тази тема, е повлияло на твърде фрагментарния вид на тази публикация. Съвършено невярно е твърдението му, че „след средата на 70-те години единствено в Перу от цяла Южна Америка е запазена българска дипломатическа мисия” (с. 58). В действителност, в този период България има свои посланици в 6 страни от Южна Америка и 3 страни от Централна Америка, а в две други страни посолствата се ръководят от временно изпълняващ длъжността. Това се отнася и за държави, в които са установени десни военни диктатури, като Аржентина, Бразилия, Уругвай, с изключение единствено на Чили. По въпроса за „възродителния процес”, вече разполагаме и с интересна автентична информация от самите латиноамерикански архиви. Например, в своя дисертационен труд от 2003 г. и в по-късна публикация от 2011 г. (*La Transición Democrática en Bulgaria 1989-1992. Un Estudio con Base en Fuentes Brasileñas, Foro Internacional*, Mexico, Septiembre 2011, p. 429-457) бразилският колега Карлуш Домингеш Авила специално се спира в няколко страници на „възродителния процес”, като използва интересни доклади от 1987-1989 г. на посланика на Бразилия в София Антонио Нето.

Освен научната продукция, в конкурса за „доцент” важно значение има и преподавателската дейност на кандидатите за тази академична длъжност. В последните седем години гл. ас. д-р Александър Сивилов участва с лекции и семинарни занятия в четири бакалавърски и четири магистърски лекционни курса по теми от историята на СССР и на Латинска Америка. Той е администратор на магистърската програма по История на Русия, Евразия и Източна Европа. В качеството си на координатор на два изследователски центъра е бил също организатор на пет научни конференции и кръгли маси. Разработената от него научна продукция съответства на преподаваните учебни

дисциплини и може успешно да се ползва като учебни пособия и препоръчителна допълнителна литература.

Общата оценка на научноизследователската и педагогическа дейност на кандидата е положителна. Д-р Александър Сивилев показва неизменен интерес и желание за разработване на значими и слабо познати у нас изследователски теми, въвеждане в научна употреба на разнообразни документални източници, творческо прилагане на различни научни методи и подходи и добросъвестно използване и интерпретиране на съществуващата специализирана литература по обсъжданата проблематика. В приложената справка от Университетска библиотека се удостоверява, че в националната библиографска база данни на Република България COBISS са индексирани общо осем негови публикации и е налице един брой библиографско цитиране.

Като имам предвид научните достижения на кандидата, придобития преподавателски опит и активно участие – включително в администрирането – на два академични центъра, бих искал да потвърдя, че постигнатото от него напълно отговаря на законовите и нормативни изисквания и критерии, включително и посочените в чл. 105 и чл. 111 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Софийския университет, за заемане на академичната длъжност „доцент”. Убедено подкрепям кандидатурата на гл. ас. д-р Александър Михайлов Сивилев в конкурса за „доцент” в катедра „Нова и съвременна история” към Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски”.

Член на научното жури:

Проф. д-р Йордан Баев

София, 13.04.2017 г.